

УДК (477)+(4)114”313”

ПЕРСПЕКТИВИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ

Аналізуються тенденції і процеси формування загальноєвропейського наукового та інформаційного простору в умовах посилення глобалізації. Дана оцінка участі України у міжнародній науково-технологічній кооперації на сучасному етапі.

Анализируются тенденции и процессы формирования общеевропейского научного и информационного пространства в условиях усиления глобализации. Дана оценка участия Украины в международной научно-технологической кооперации на современном этапе.

Tendencies and processes of forming of European scientific and informative space are analysed in the conditions of strengthening of globalization. The estimation of participation of Ukraine is given in international scientifically technological co-operation on the modern stage.

Ключові слова: наука, глобалізація, інтеграція, трансфер технологій, науково-технічний потенціал.

Вступ. Новий тип відносин України із зовнішнім діловим світом за часом свого розвитку співпав із кардинальними змінами міжнародного характеру: в кінці ХХ століття інтернаціоналізація господарської діяльності набула якостей, які дозволяють говорити про її перехід на новий рівень – у стадію глобалізації. Підтвердженням цього є те, що даний процес охопив майже увесь світ, набувши по-справжньому глобальних масштабів та зумовивши істотні зміни у самій структурі світового господарства. Міжнародне співробітництво в умовах глобалізації є також невід’ємною складовою наукового життя, оскільки жодна країна світу в розв’язанні найактуальніших проблем фундаментальних досліджень вже не може покладатися лише на можливості власного наукового потенціалу. Посилення тенденції до використання глобальної дослідницької стратегії в процесі трансферу науково-технологічного потенціалу відзначено багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками [1; 2; 3].

Варто зазначити, що осмислювання процесів глобалізації здійснюється не тільки в економічному, але також в історичному,

філософському, політичному, соціальному, культурному, психологічному та інших аспектах. Вже один цей факт є свідченням складності та багатовимірності феномену глобалізації, розуміння якого вимагає як диференціації, так і синтезу результатів наукових досліджень, виокремлення загального й окремого, поєднання широкого світоглядного та вузькоспеціалізованого підходів.

Постановка завдання. На сучасному етапі у міжнародній стратегії розвинутих країн пріоритетне місце займають цілі науково-технологічного прориву та активізації міжнародного співробітництва у цій сфері. У контексті економічної глобалізації вони стають практичними завданнями щодо створення глобально відкритих просторів науково-технологічного розвитку. Сам інноваційний процес за своєю сутністю є інтернаціональним, тому обґрунтування стратегії розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у сфері науково-технологічної та інноваційної діяльності підпорядковується вирішенню складних проблем економічного зростання на основі інновацій та підвищення конкурентоспроможності країни з урахуванням вектору глобального розвитку.

Курс на входження України до європейського наукового простору, який являє собою концентрацію наукового потенціалу великої кількості країн із їх багатовіковими науковими традиціями, багатою історією національної науки, а також високим сучасним науково-технологічним рівнем, пов'язується з умовами зміцнення взаємного наукового й технологічного тяжіння західноєвропейських країн і України [4].

Створення єдиного загальноєвропейського простору диктується не тільки наявністю спільних наукових інтересів з європейцями, але й певною ідентичністю наукового потенціалу України з науковими потенціалами європейських країн, відповідністю його організаційно-функціональної й когнітивної парадигми усталеній загальноєвропейській науковій парадигмі. На думку деяких дослідників, для гідного вступу в міжнародне науково-технічне співтовариство Україна поки що володіє достатнім науково-технічним, виробничим і кадровим потенціалом, котрий вдалося зберегти під час кризових 90-х років минулого століття. Свідченням цього є достатньо високий попит іноземних замовників на дослідження і розробки науковців України, внаслідок чого, починаючи з 2000 р., від них надходило щорічно понад 20 % загального фінансування НДДКР [5].

Результати дослідження. Фактично українська наука на одиницю фінансових витрат одержує результати, співставні з середньоєвропейським рівнем. Вітчизняна наука й технології за деякими напрямками, зокрема матеріалознавства, космонавтики, теоретичної фізики, хімії, біотехнології,

математики, зварювальної технології, захисних і зміцнювальних покриттів мають визнані позиції серед науковців світу.

Але на шляху європейської науково-технологічної інтеграції вітчизняної науки існують об'єктивні труднощі, які вимагають невідкладного вирішення, це: вкрай низький рівень фінансового забезпечення призводить до деградації наукового потенціалу, старіння технологічного інструментарію та погіршення методологічного забезпечення дослідницького процесу. За оцінками фахівців, можливості українського дослідника є удвічі – утричі гіршими порівняно з умовами науковця європейського інституту; українська наука не має достатнього комерційного потенціалу для повноцінних ринкових відносин;

– становлення демократичних та об'єктивних форм фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок знаходиться у зародковому стані, оскільки лише 5% їх фінансування здійснюються на конкурсній основі.

Метою створення єдиного загальноєвропейського науково-технологічного простору є не тільки нарощування і підвищення якості сукупного наукового потенціалу як ключового фактора інноваційного розвитку, але й підвищення рівня розвитку всієї економіки, забезпечення мобільності людських ресурсів та привабливості умов праці в усіх країнах, зміцнення постійних зв'язків між науковим співтовариством та суспільством. Незважаючи на відзначені вище несприятливі фактори, українська наука зберігає реальні можливості для забезпечення міжнародного науково-технічного та інноваційного співробітництва і вже робить перші кроки на шляху до цивілізованої інтеграції у світовий науково-технологічний простір.

Щодо науково-технологічної глобалізації та глобалізації знань існує кілька концепцій [5]. Перша із них має економічне підґрунтя й пов'язана з розширенням міжнародних торгово-економічних відносин. Друга ґрунтується на теорії взаємин периферії та центру світової науки, що спонукає відстаючі країни співробітничати з лідируючими. Третя обумовлена зростанням внутрішнього та зовнішнього інвестування коштів у науково-технічний потенціал. Четверта пов'язана з відносинами, що склалися історично і визначаються географічною, мовною близькістю та іншими історичними зв'язками. П'яту пов'язують з поширенням інформаційних і комунікаційних технологій, хоч даний фактор можна розглядати і як засіб для полегшення міжнародних зв'язків, у тому числі й науково-технічних. Шоста обумовлюється необхідністю розв'язання глобальних проблем людської цивілізації. Нарешті, остання група причин має наукове коріння і зумовлена міждисциплінарною диференціацією

наукових галузей, галузевою специфікою окремих наук, спеціалізацією та професіоналізацією наукових інститутів.

Аналіз наукових джерел щодо міжнародної науково-технологічної інтеграції українського наукового потенціалу, його можливостей та ймовірних ризиків показує, що вітчизняні науковці потребують пошуку джерел повного або часткового фінансування досліджень та розробок; поширення у країнах ЄС інформації про українські наукові дослідження й технологічні розробки; пошуку зарубіжних партнерів для впровадження та поширення результатів вітчизняних досліджень і розробок; залучення зарубіжних партнерів для спільних розробок; інформації з пропозиціями щодо співробітництва від зарубіжних колег та нових грантів і програм фінансування [6].

Отже, участь у міжнародних проектах і програмах науково-технологічної інтеграції, рівноправне співробітництво – а саме воно є ефективним – має здійснюватися на паритетних інтелектуальних та фінансових засадах. Участь у ньому окремих науковців, творчих колективів та організацій сприятиме прискореному розвитку та удосконаленню вітчизняної інноваційної системи, її інтеграції до європейської та забезпечення конкурентоспроможності української економіки. Актуальною і перспективною є задача залучення закордонних фахівців до науково-дослідної роботи в українських умовах.

Україна має певний досвід і здобутки у міжакадемічному міжнародному науково-технічному співробітництві. Важливу роль у цьому напрямі відіграє створена восени 1993 р. на установчих зборах у Києві Міжнародна асоціація академій наук країн СНД (МААН). Базовою академією асоціації є НАН України, а академік Б. Патон – її головою. Основною метою асоціації є не тільки збереження існуючих традицій академій колишніх радянських республік, але й створення єдиного науково-технологічного простору, сприяння розширенню міжнародних наукових зв'язків. Членами МААН є національні академії країн СНД, а також В'єтнаму, Словаччини та Чехії. Значну підтримку у вирішенні завдань МААН надає ЮНЕСКО, незважаючи на те, що деякі експерти міжнародних організацій є противниками такої форми наукової організації, як академія.

МААН за роки свого існування накопичила значний науково-інтеграційний та інтелектуальний потенціал: при ній створено три комітети, три міжнародних наукових центри, шість наукових, науково-координаційних і консультативних рад, численні робочі групи та інші підрозділи [7]. За участю МААН реалізуються численні спільні наукові програми, проведено десятки інтеграційних конференцій, семінарів, розроблено значну кількість міждержавних та міжакадемічних угод.

За останні роки істотно поліпилася договірно-правова база міжнародної співпраці науковців: підписані десятки міжнародних угод на міжурядовому рівні про співпрацю у сфері науки і технологій. Реалізуються ініціативи ЄС з питань науки та технологій INTAS, TACIS, COPERNICUS та ін. Проте відсутність угоди про науково-технічне співробітництво України з Європейським Союзом до 2002 р. гальмувало розширення аспектів такої співпраці.

Укладена у 2002 р. угода з Європейським співтовариством про наукове і технологічне співробітництво передбачає, що воно може здійснюватися у галузі наукових досліджень, включаючи фундаментальні, а також технологічного розвитку та демонстраційної діяльності за багатьма напрямками. Наукове партнерство установ і організацій України та країн ЄС включає різні підходи і шляхи реалізації. За підтримки інституцій ЄС при МОН України створено інформаційний центр зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій, який надає українським ученим консультації щодо можливостей участі в європейських програмах, поширює інформацію про конкурси, програми, семінари, що проводяться ЄС, а також організує інформаційні тренінги із залученням консультантів і спеціалістів з ЄС [8].

У 2002 р. в Європі стартувала Шоста рамкова програма (FP6) – основний механізм координації і фінансування загальноєвропейських програм у сфері науки і техніки. Спеціальна програма FP6-2002-INCO-Russia+NIS/SSA-4 відкриває нові шляхи співпраці між об'єднаною Європою, Україною, Росією, іншими країнами колишнього Радянського Союзу у сфері технологій і обміну знаннями. Це не єдина ознака того, що Європа усвідомлює необхідність поглибленої кооперації з ученими СНД, щоб витримати конкуренцію з Японією і США в галузі наукомістких технологій. На генеральній асамблеї INTAS у грудні 2002 р. в Брюсселі було оголошено про те, що Європейська комісія ухвалила рішення про розширення своєї підтримки INTAS з метою сприяння активній участі учених з колишнього СРСР в програмах і заходах Шостої рамкової програми. ЄС виділяє цій організації 70 млн. євро., у свою чергу організаційні структури INTAS зобов'язали розробити і реалізувати нові ініціативи в рамках РП-6.

Всього у рамках РП-6 українські науковці брали участь у виконанні 64 проектів, у тому числі вчені НАН України у 20 з них. Але участь вітчизняних науковців і фахівців у європейських рамкових програмах гальмується двома факторами: по-перше, відсутністю фінансового внеску України у бюджет рамкових програм, а, по-друге, недостатньою інформованістю вітчизняних науковців щодо правил та умов подання

пропозицій, тематики, форм реалізації проектів, способів пошуку партнерів тощо.

Впродовж останніх років у зв'язку із створенням національного інформаційного центру із співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій поживалася робота з інформаційної презентації 7-ої рамкової програми, яка стартувала з 1 січня 2007 р. і розрахована до 2013 р. включно. На неї передбачається витратити понад 50 млрд. євро, що майже втричі перевищує бюджет РП-6 [9]. Основною метою чергової рамкової програми є створення суспільства, що ґрунтується на знаннях, розбудова європейського дослідницького простору, досягнення досконалості у науково-технологічних дослідженнях шляхом виконання чотирьох програм: співробітництво, ідеї, кадри, потенціал.

РП-7 вперше після створення Європейської ради з досліджень передбачає підтримку найкращих європейських досліджень з таких тематичних напрямів: інформаційні й комунікаційні технології; нанотехнології і нанонауки; нові матеріали і виробничі процеси; енергетика; навколишнє середовище (включаючи зміну клімату); транспорт (включаючи аеронавтику); гуманітарні й соціально-економічні науки; безпека та космос. Міжнародне співробітництво в рамках РП-7 буде здійснюватися за допомогою спільних наукових досліджень, технологічних платформ, спільних технологічних ініціатив і координації національних дослідницьких програм.

Як правило, для виконання проектів в одному з вибраних напрямів створюються наукові консорціуми з представників декількох країн, які формуються на умовах, коли кожен учасник проекту вносить до цього свою частку, а після його виконання стає співвласником інтелектуальної власності всього консорціуму. Українські вчені й наукові колективи мають право брати участь у конкурсах на виконання проектів у зазначених напрямках, але фінансування проектів за участю української сторони гарантується за рахунок бюджету РП-7 тільки на рівні 50%. Саме цей фактор може стати перешкодою для участі українських учених у конкурсах і проектах, тим більше, що в разі, коли українські співвиконавці проекту не забезпечать 50% фінансування свого обсягу робіт, проект може бути прийнято до виконання без участі української сторони, що призведе до втрати її права на інтелектуальну власність у консорціумі.

Аналіз сучасного стану науково-технологічної діяльності в Україні свідчить про те, що незважаючи на певні досягнення у виконанні низки перспективних досліджень та успішне проведення міжнародних заходів, у країні в цілому ще не визначено чіткої цілеспрямованої політики щодо пріоритетів міжнародної співпраці у відповідності з національними інтересами держави. Міжнародна співпраця часто орієнтована на

отримання додаткового фінансування від міжнародних організацій і фондів і за цю підтримку вчені України розраховуються своїм інтелектом, працюючи на розвиток інших держав.

У зв'язку з ускладненням та подорожчанням досліджень і розробок, зниженням тривалості життєвих циклів наукоємних товарів, необхідністю комплексного використання різноманітних технологій для вирішення нових комерційних проблем у міжнародній практиці відбувається розповсюдження такої форми сучасної глобальної кооперації, як міжнародні альянси. Тому для України, як і для країн з перехідною економікою, доцільним і перспективним могла б бути реалізація проектів науково-технічного та виробничого співробітництва вітчизняних суб'єктів господарювання з іноземними партнерами, які мають солідний інвестиційно-інноваційний потенціал і конкурентоспроможний вихід на світовий ринок високотехнологічних товарів і послуг [10].

Одним із найважливіших науково-технологічних пріоритетів України є її ракетно-космічна галузь, потенціал якої набуто впродовж минулих десятиліть. Україна входить до числа космічних держав світу завдяки високому потенціалу, реалізації власних космічних проектів та участі у міжнародній космічній кооперації. Крім високорозвинутого ракетобудування, в країні накопичено великий досвід у створенні систем управління ракетними комплексами й космічними апаратами різного призначення, що може стати вирішальним фактором у процесі створення високотехнологічної продукції, конкурентоспроможної як на внутрішньому, так і світовому ринках. Національна космічна галузь має усі підстави стати одним із основних джерел високих технологій для базових галузей вітчизняної промисловості, тому вважається справнім національним надбанням. Вона значною мірою покликана забезпечити підтримку і розвиток науково-технологічного потенціалу, довгострокові інтереси країни у сфері безпеки та оборони.

Проте в цілому рівень науково-технічного співробітництва між Україною та країнами СНД, передусім з Росією, поки що не відповідає потенційним можливостям та потребам цих країн. Галузі промисловості та інформаційна індустрія послуг залишаються поки що малосприятливими до впровадження науково-технічних розробок, у всіх країнах СНД прослідковується недостатній рівень інноваційної інфраструктури.

У світлі євроатлантичної інтеграції України, необхідності залучення вітчизняних науковців до міжнародного поділу праці у науковій сфері значно зростає роль розвитку співпраці України в галузі науки і технологій з НАТО. У співробітництві в рамках наукової програми НАТО Україна посідає одне з перших місць, вона стала першою із країн СНД, що приєдналася до програми „Партнерство заради миру”. Офіційною основою

наукового та військово-технічного співробітництва з альянсом стала підписана у Мадриді влітку 1997 р. Хартія про особливе партнерство між НАТО та Україною. У відповідності з нею була створена комісія Україна-НАТО, яка є органом, що визначає напрями спільної діяльності у рамках Хартії, плани майбутньої діяльності, аналізує пропозиції та спроби щодо подальшого співробітництва. Загальними зусиллями наукового комітету НАТО і експертів від України були визначені такі основні напрями досліджень: інформаційні технології; клітинна біологія та біотехнології; нові матеріали та речовини; захист навколишнього середовища; раціональне використання природних ресурсів; безпека через науку [11].

З початку 2000-х років у рамках співробітництва Україна-НАТО понад 500 українських вчених отримали гранти, приймаючи участь у проектах у галузях нанотехнологій, очищення стічних вод, моніторингу навколишнього середовища, створення нових матеріалів та джерел енергії, галузях, які є найпріоритетнішими в усіх країнах світу.

Участь України у наукових програмах не тільки полегшує повноцінну реалізацію наукового доробку в умовах складної економічної ситуації, але й сприяє входженню вітчизняних науковців до європейського наукового простору, здійснення реформування власного науково-технологічного потенціалу. Посилення інтегрованості наукової системи України до європейського наукового простору сприяє розширенню участі у європейських міжнародних наукових організаціях, наукових програмах і проектах, які реалізуються по лінії Венеціанського офісу ЮНЕСКО – Регіонального бюро з питань науки і технологій у Європі. Підтримка ЮНЕСКО фундаментальних досліджень має давню традицію – починаючи з 1951 р., коли було створено європейську раду з ядерних досліджень (ЦЕРН). ЮНЕСКО стала першою в історії людства всесвітньою міжнародною організацією, місією якої є багатопланове сприяння розвитку міжнародних відносин і міжнародної політики в науковому середовищі, при цьому характерною особливістю є глобальний підхід до міжнародного наукового співробітництва [12].

Внесок ЮНЕСКО у розвиток науки здійснюється за такими напрямками: підтримка підготовки спеціалістів, наукових досліджень і співробітництво у різних галузях природничо-наукових і технічних знань; підтримка використання наукових відкриттів для вирішення екологічних і соціальних проблем; стимулювання міжнародного аналізу етичних наслідків перетворень, які впливають на довкілля й суспільство.

Наукові установи України уже понад півтора десятиліття беруть активну участь у реалізації програм і проектів ЮНЕСКО по лінії Регіонального бюро з питань науки і технологій в Європі на довгостроковій основі. Зокрема, у реалізації програми „Людина і

біосфера”, націленої на забезпечення комплексного підходу щодо вивчення взаємодії людини з зеленими і водними екосистемами, співпрацювали дослідники понад 80 науково-дослідних і вузівських установ, у тому числі 25 наукових установ НАН України.

Таким чином, активна інтернаціоналізація науки впродовж останнього періоду відкриває перед Україною нові можливості розширення науково-технічного співробітництва на міжнародній арені, активнішої участі вчених у реалізації програм і проектів ЮНЕСКО.

Зростання ролі науки й техніки як одного з фундаментальних факторів становлення глобальної економіки в сучасних умовах визначається не лише внутрішніми потребами окремих країн, а й тими якісними змінами у продуктивних силах світового співтовариства, які знаменують комплексне використання новітніх науково-технічних досягнень, широкомасштабну перебудову технічної бази певних галузей і секторів суспільного виробництва. Ці процеси спричиняють і спричинятимуть у майбутньому серйозні зміни у міжнародному поділі праці та впливатимуть на внутрішній розвиток як промислово розвинутих, так і країн, що розвиваються.

У результаті еволюції взаємовідносин суб’єктів з приводу технологічного обміну використовується поняття „міжнародний ринок технологій”, під яким розуміють сукупність міжнародних ринкових відносин його суб’єктів з приводу прибуткового використання прав власності на його об’єкти – технології, продукти, процеси та управління [13]. Варто при цьому враховувати особливу природну специфіку науки як сфери людської діяльності, завдяки чому наукова діяльність та її результати мають інтернаціональний характер. Наукові знання відрізняються від традиційних матеріальних товарів тим, що вони розподіляються між споживачами без втрати початкової вартості для їх виробників, трансфер знань між країнами докорінно відрізняється від переміщення матеріальних та фінансових ресурсів і до того ж цей процес неможливо контролювати митними, прикордонними й іншими традиційними засобами.

Трансфер знань і технологій є необхідною та достатньою умовою існування ринкових відносин у сучасній державі і перехід до такої форми роботи на ринку інтелектуальної власності вкрай необхідний для України. Трансфер технологій включає в себе комерціалізацію наукових розробок, що дає змогу значно скоротити період від створення технології до її впровадження. Його значення для України посилюється тим, що у вимірах світового економічного прогресу вітчизняна економіка перебуває у стані відтворення сировинного й низькотехнологічних укладів. За таких умов тільки інноваційний характер технологічного розвитку України може

забезпечити прискорене створення нової сучасної модернізованої бази й освоєння виробництва конкурентоспроможної продукції, а його динамізм, масштабність і стабільність – перетворитися у вирішальний фактор підвищення конкурентоспроможності економіки.

Правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій визначені Законом України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V [14]. Відповідно до Закону головною метою державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій є забезпечення розвитку національного промислового й науково-технічного потенціалу, його ефективне використання для вирішення завдань соціально-економічного розвитку держави та забезпечення технологічності виробництва вітчизняної продукції з урахуванням світового досвіду, можливих соціально-економічних, технологічних і екологічних наслідків від застосування технологій та їх складових, сприяння розвитку виробництва, в якому використовуються новітні вітчизняні технології.

зростаючі щорічно темпи приросту технологічного обміну відображають об’єктивну потребу у становленні нових систем продуктивних сил, розвиток яких відбувається на науковій основі. Діяльність у сфері трансферу знань і технологій передбачає інтегрований підхід з використанням низки управлінських, організаційних, наукових, інформаційних і поведінкових рішень, спрямованих на просування технології на економічно вигідних умовах від дослідницької лабораторії, інституту, університету або підприємства до ринку.

Висновки. Сучасна наука невіддільна від процесів глобалізації, більше того, інтеграційні процеси є однією з важливих тенденцій розвитку світової науки. Масштаби участі України у міжнародній науково-технологічній кооперації обмежуються поки що невеликим колом країн, торкаються лише деяких пріоритетних напрямів досліджень і наукоємних галузей промисловості і не відповідають ні наявним можливостям науково-інноваційного потенціалу країни, ні її прагненню сформувати знанневу економіку. Формування загальноєвропейського наукового простору має створити рівні для всіх умови доступу до новітньої науково-технічної інформації, нові можливості спілкування дослідників, їх участі у наукових дискусіях, сучасні рівні оснащення наукового пошуку, гідні умови життя дослідників та сприяти піднесенню престижу професії науковця.

1. Маліцький Б.А., Попович О.С., Соловйов В.П. Перспективні напрями науково-технологічного та інноваційного розвитку України. – К.: Фенікс, 2006. – 208 с.
2. Архієреєв С.І., Тарасенко Т.В. Інноваційний потенціал України: прогнозно-аналітичні оцінки. – Харків: Золоті сторінки, 2008. – 112 с.
3. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір / Під ред. К.В. Балабанова. – Донецьк: „Вебер”, 2007. – 234 с.
4. Международное сотрудничество: евроинтеграция и евроатлантическая интеграция: Уч. пос. / Под ред. В.И. Дубницкого. – Донецк, ООО „Юго-Восток ЛТД”, 2007. – 436 с.
5. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / За ред. Л.І. Федулової. – К.: Інст-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – 472 с.
6. Шеставин Н.С. Европейская научно-технологическая интеграция Украины: возможности и риски // Проблемы науки. – 2006. – № 2. – С. 39-45.
7. Інноваційний розвиток промисловості України / Під ред. проф. О.І. Волкова, проф. П.І. Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
8. Пархоменко О.В. Інформаційні аспекти міжнародного науково-технічного співробітництва: Аналітичний огляд. – К.: УкрІНТЕІ, 2007. – 72 с.
9. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: Монограф. / За ред.. В.М. Гейця, А.А. Мазаракі, у 2-х ч. Ч.І. – К.: КНТЕУ, 2008. – 389 с.
10. Інтеграція людського капіталу. – К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2008. – 264 с.
11. Державне управління науково-технічними та економічними процесами реалізації Україною стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію / За ред. В.П. Горбуліна. Наук.-інформац. збірник. Вип.. 25. – К.: Євроатлантикінформ, 2006. – 286 с.
12. Кузьмінов В., Онопрієнко В., Артемова В. Украина в научных программах и проектах ЮНЕСКО. Матер. Междунар. симпоз. 22-25 сентября 2001 г. – К.: 2002. – 340 с.
13. Хитра О.В. Синергізм у міжнародному співробітництві: Монографія. – Львів: „Новий світ – 2000”, 2006. – 260 с.
14. Закон України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р. № 143-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 12. – С. 102.